

DRAGSFJÄRD, ÖLMOS, HAMMARSBODA

Selvitys kivi- ja varhaismetallikautisista asuinpaikkalöydöistä vuosilta 1989-1990

040 01 0035
040 01 0036
040 01 0037
040 00 0004

DRAGSFJÄRD, ÖLMOS, HAMMARSBODA

Selvitys kivi- ja varhaismetallikautisista asuinpaikkalöydöistä vuosilta 1989-1990

Kunta: Dragsfjärd
Kylä: Ölmos
Tilat: Ölmos-Purunpää 28:17
Föreningen Konstsamfundet r.f.
Hammarsboda-Storgård 16:6 (ent. 16.2)
Peter Olof Nummelin ja Denise Yvonne Nummelin
Hammarsboda-Nästgård 15
Alvar Anders Gustafsson ja Eila Maria Gustafsson

Peruskartta: 1034 11 (C)

Koordinaatit: I x 6661 11 040 91 0035
y 1578 00
z n. 25 m mpy (arvioitu peruskartasta)

II x 6660 69 040 01 0036
y 1578 46
z n. 20 m mpy (arvioitu peruskartasta)

040 010637 } III x 6660 76
y 1578 69
z n. 20 m mpy (arvioitu peruskartasta)

IV x 6660 88
y 1578 76
z n. 20 m mpy (arvioitu peruskartasta)

040 00 0034 V x 6660 93
y 1578 25
z n. 25 m mpy (arvioitu peruskartasta)

Löydöt: TYA 518:1-49
TYA 575:1-9

Johdanto

Hammarsboda (liite 1, liite 2) sijaitsee Dragsfjärdin kunnan Ölmosin kylässä, n. 4,5 km Dragsfjärdin kirkonkylästä länsilounaaseen. Alue on arkeologeille aikaisemminkin tuttu. Siellä sijaitsee neljä pronssikaudentyypistä hautarauniota, joista suurimmat ovat näkyvällä paikalla peltomaisemasta nousevalla mäellä. Rauniot - joita aikaisemmin oli viisi - on ensimmäisen kerran inventoinut Volter Högman, joka vuonna 1886 myös kaivoi yhden pienen raunion, jossa oli kivikehä ja arkkumainen ladelma. Ennen tätä, vuonna 1878, oli pastori Ludvig Wennerström löytänyt vanhemman pronssikauden olkakirveen eräästä toisesta hautarauniosta.

Syksyllä vuonna 1989 opettaja Hans Myhrman ilmoitti löytäneensä kivi- ja pronssikautisiin asuinpaikkoihin viittaavia artefakteja Hammarsbodasta. Paikalle tehtiin tarkastuskäynti 15.10.1989 ja Hans Myhrmanin löydöt luetteloiitiin Turun yliopiston arkeologian oppiaineen kokoelmiin päänumerolla TYA 518. Vuoden 1990 keväällä Hans Myhrman täydensi tietoja Hammarsbodan löytöpaikoista lähettämällä maakunnalliselle arkeologille Heljä Brusilalle ilmoituksen uudesta löytöpaikasta (V), sekä muutamia Hammarsbodan pelloilta poimittuja löytöjä. Turun maakuntamuseossa katsottiin parhaaksi luetteloida myös uudet löydöt Turun yliopiston arkeologian oppiaineen kokoelmiin ja laatia kaikista löydöistä sekä löytöpaikoista yhteinen selvitys. Uudet löydöt luetteloiitiin päänumerolla TYA 575.

Tähän raporttiin on pyritty kokoamaan kaikki vuosilta 1989-90 olevat havainnot. Raportin loppuun on liitetty muutamia löytöpaikkoja selventäviä karttoja, mm. kopiot opettaja Hans Myhrmanin alkuperäisistä karttaluonnoksista.

Löytöpaikka I

Löydöt (TYA 518:1-14) ovat peräisin Hammarsbodasta Purunpään suuntaan johtavan tien pohjoispuolelta, vanhan hiekkakuopan reuna-alueelta, joka nykyään kasvaa nuorta mäntymetsää (liite 2, liite 3). Hans Myhrman on poiminut löytöjä entisen hiekkakuopan sortuneesta reunasta sekä kaivanut muutamia n. 30 x 30 cm:n kokoisia koekuoppia koskemattomaan maahan hiekkakuopan pohjoispuolelle. Tarkastuskäynnin yhteydessä todettiin, että muutamia iskoksia yhä näkyi hiekanoton aikoinaan mylläämässä maassa. Hiekkakuopan reunan itäosasta löytyi kvartsikaavin (TYA 518:12).

Hans Myhrmanin löydöt ovat kvartsi- ja kivilaji-iskoksia, hioinkivien katkelmia, saviastian paloja sekä 1 pala palanutta luuta. Saviastianpalat ovat harmaita ja vaaleanruskeita, huokoisia sekä hauraita. Koristeltuja palasia ei ole, joten asuinpaikan ajoittaminen keramiikan perusteella on vaikeaa. Saviaineksen laatu voisi viitata niin myöhäiskampakeraamiseen aikaan kuin Kiukaisten kulttuurin aikaan.

Paikalla sijainnut asuinpaikka on osittain tuhoutunut, mutta Hans Myhrmanin koskemattomaan maahan kaivamat koekuopat osoittavat, että kulttuurikerrosta on vielä jäljellä. Eniten löytöjä tuli koekuopasta 1 vanhan hiekkakuopan reunan tuntumasta, sekä koekuopasta 4 n. 25 m hiekkakuopan reunasta pohjoiseen (liite 3). Saviastianpaloja ja palanutta luuta löytyi ainoastaan koekuopasta 1. Myhrman ei koekuopissa havainnut nokea tai muutoin värjäytyneitä kulttuurimaata. Maaperä oli hänen mukaansa kivistä moreenia.

Hans Myhrman totesi löydettyään Hammarsbodan löytöpaikan I, että se saattaisi olla sama löytöpaikka, jonka Nils Cleve mainitsee inventointikertomuksessaan vuonna 1943. Ajatus on huomionarvoinen, sillä Cleven löytöpaikkaa ei yrityksistä huolimatta ole pystytty löytämään. Cleve kertoo inventointiraportissa havainneensa muutamia kvartsi-iskoksia "på skogsvägen mellan Hammarsboda och Ytter-Ölmoss byar, c. 15 min:s långsam cykelfärd från Hammarsboda". Aikaisemmin Cleven löytöpaikka on pyritty löytämään Hammarsbodasta pohjoiseen johtavan tien varrelta (vrt. liite 1), mikä parhaiten vastaisi Cleven kuvausta. Mikäli Cleve kuitenkin olisi lähtenyt Hammarsbodasta länteen, ei Ölmosin tietä vaan Purunpäättä kohti kulkevaa tietä, voisi kuvaus sopia Hammarsbodan löytöpaikkaan I. On kuitenkin epätodennäköistä, että Cleve on täysin erehtynyt joko reitinvalinnassaan tai kuvauksessaan. Asia olisi helposti ratkaistavissa, jos käytettävissä olisi Cleven kartta havainnoistaan, mutta sellaista ei tiettävästi ole olemassa.

Löytöpaikka II

Asuin- tai löytöpaikka II sijaitsee Näsuddenin pohjoispuolitse kulkevan tien tuntumassa, Majorsvikenin luoteispuolella (liite 2, liite 4). Hans Myhrman löysi e.m. tiestä haarautuvan metsätien pinnasta ehjän tasataltan (TYA 518:15) ja metsätien molemmin puolin kaivamistaan n. 30 x 30 cm:n kokoisista koekuopista runsaasti asuinpaikasta kertovia artefakteja. Myhrman havaitsi paikalla myös kaksi kiviroykkiötä, joita hän piti rautakautisina

hautoina. Tarkastuskäynnin aikana todettiin alustavasti, että toinen näytti ihmisen kasaamalta, mutta sitä ei ainakaan toistaiseksi voitu tulkita haudaksi. Alueen kiveykset kaipaavat huolellisempaa perehtymistä ja dokumentointia ennen kuin niiden liittymistä ihmistoimintaan voidaan pitää varmana.

Hans Myhrmanin löydöt koekuopista ovat kvartsi- ja kivilaji-iskoksia, saviastianpaloja, hioimen katkelma sekä 1 pala palanutta luuta. Harvinaisin löytö on koekuopasta 3 (liite 4) löytynyt hartsitiivisteen pala (TYA 518:21). Vuonna 1990 Hans Myhrman toimitti Turun maakuntamuseoon lisäksi hiekkakivisen kiertäen hangatun hioinalustan (TYA 575:9), joka oli löytynyt saman metsätien pinnasta kuin aikaisemmin mainittu tasatalta.

Alueelta löytyneet saviastianpalat ovat koristelemattomia, mutta niissä on piirteitä, jotka antavat aiheen pitää niitä verrattain nuorina. Muutamien palojen ulkopinta näyttää kiillotetulta, mikä viittaa kivikautta nuorempaan aikaan. Yhden kiillotetun palan (TYA 518:35) muoto on taitteinen, mutta sillä tavalla kaartuva, että sen asettaminen tietyn astiatyyppin yhteyteen on vaikeaa. Saviastianaineistoon sisältyy tiividen kiillotettujen astianpalojen ohella myös harmaita ja huokoisia paloja.

Asuinpaikka-alue löytöpaikka II:n kohdalla vaikuttaa olevan suurimmilta osiltaan koskematon. Paikalle raivatut metsätiet on ilmeisesti rakennettu poistamalla pintamaa ja tasoittamalla paljastunut hiekkapinta. On siis todennäköistä, että teidenkin pinnassa ja pinnan alla on (verrattain koskematonakin) kulttuurimaata. Tähän voisi viitata tien pinnasta löytynyt e.m. tasatalta ja hioinkivi. Eniten löytöjä tuli eteläisimmistä koekuopista 7-9 (liite 4), joissa kaikissa oli iskosten ohella useita saviastianpaloja. Kaikkein eniten löytöjä sisälsi koekuoppa 8 (liite 4), jossa oli 13 kvartsi-iskosta, 2 kivilaji-iskosta, 22 palaa keramiikkaa ja 1 pala palanutta luuta. Nokea tai muutoin värjäytynyttä kulttuurimaata Hans Myhrman ei havainnut kaivamissaan koekuopissa. Maaperä oli hänen mukaansa hienoa hiekkaa pohjoisimmissa koekuopissa, mutta etelämpänä maa oli kivisempää.

Löytöpaikka III

Pääosa löydöistä (TYA 518:42-46) on peräisin pellostä ja pellon reunasta Majorsvikenin koillispuolelta (liite 2, liite 5). Pellon pohjoispuolella nousee metsää kasvava mäki. Tarkastuskäynnin yhteydessä pellolta löytyi yksi hioinkiven katkelma ja yksi iskos.

Turun maakuntamuseoon vuonna 1990 toimitetut löydöt (TYA 575:1-6) ovat osittain peräisin e.m. pellostä, mutta ainakin muutamat samoille löytönumeroille luetteloidut iskokset ovat peräisin pienestä pellostä Näsuddenille johtavan tien itäpuolelta (liite 2). Yksi iskos (TYA 575:2) on löytynyt peltojen eteläpuolella sijaitsevan talon pihalta. Iskosten lisäksi löytyi vuonna 1989 myös kolme saviastianpalaa (TYA 518:46), joista kaksi on saviainekseltaan huokoisia ja yksi tiivis.

Toistaiseksi kaikki löydöt ovat peräisin peltoalueelta, mutta todennäköisesti asutusjälkiä voidaan havaita myös koskemattomassa maassa ainakin suuremman pellon pohjoispuolella. Tähän viittaa löytöjen tiheentymä pellon luoteiskulmassa (liite 5) sekä jäljempänä esitellyn fosfaattikartoituksen tulokset. Hans Myhrman on omissa muistiinpanoissaan liittänyt löytöpaikkaan III myös mäen ja tien pohjoispuoliselta pellolta löytyneet iskokset, mutta löytöluettelossa ja tässä raportissa ne on erotettu ja käsitelty nimikkeellä löytöpaikka IV (vrt. liite 2, liite 5).

Löytöpaikka IV

Luoteeseen viettävältä peltoalueelta, josta on näkymä Hammarsbodan pronssikautisille hautaraunioille (liite 2, liite 5), löytyi vuonna 1989 yksi kvartsi-iskos, kolme kivilaji-iskosta sekä kaksi mahdollista hioimen katkelmaa (TYA 518:47-49). Löytöjen merkitys on vielä epäselvä, mutta todennäköisesti asutusta on ollut myös tällä alueella.

Löytöpaikka V

Havainnot on tehty Näsuddenille johtavan tien lounaispuolelta, löytöpaikkojen I ja II väliseltä alueelta (liite 2, liite 6). Hans Myhrman havaitsi kolme kvartsi-iskosta kaatuneen puun juurakossa tien tuntumassa, sekä löysi pari iskosta tien reunasta. Kahdesta paikalle kaivetusta n. 30 x 30 cm:n kokoisesta koekuopasta oli hänen mukaansa löytynyt yhteensä 32 iskosta: 3 toisesta ja 29 toisesta koekuopasta. Löydöt toimitettiin Turun maakuntamuseoon yhdessä pussissa, joka sisälsi yhden kivilaji-iskoksen (TYA 575:8) ja 74 kvartsi-iskosta (TYA 575:7). Maaperä oli koekuoppien perusteella kivistä moreenia. Hans Myhrmanin muistiinpanoissa löytöpaikasta on käytetty nimitystä Hammarsboda IV.

Fosfaattikartoitus

Hans Myhrman suoritti yhdessä harrastaja-arkeologi Åke Qwarfordtin kanssa kokeilunomaisen fosfaattikartoituksen vuoden 1989 syksyllä. Maanäytteet otettiin ohuen maaperän tunnistuspiikin avulla kolmessa linjassa, jotka ulottuivat löytöpaikkojen III ja IV alueille sekä niiden välimaastoon (liite 10, liite 2). Näytteet analysoi Åke Qwarfordt ns. spot-test -menetelmällä (liitteet 7-9). Hans Myhrman laati tuloksia havainnollistavan karttaluonnoksen (liite 10), jossa fosfaattipitoisuusluokat on esitetty erikokoisin mustin ympyröin.

Tätä raporttia kirjoitettaessa spot-testin tahroista oli käytettävissä valokopiot (liitteet 7-9), joiden perusteella analyysituloksen tarkistukseen oli jonkinlainen mahdollisuus. Koska spot-test -menetelmä perustuu sinivärin muodostumiseen, voitiin ainakin periaatteessa ajatella, että valokopioista saataisiin esiin samankaltaiset värin vaihtelut kuin alkuperäisissä tahroissa. Valokopioiden tahrat jaettiin kolmeen luokkaan. Tulos on havainnollistettu liitteessä 11, missä pitoisuudet on esitetty erikokoisin ympyröin. Analyysituloksen uudelleen tulkinnan perusteella näyttäisi siltä, että on olemassa kaksi kohtaa, joihin ryhmitty useampia korkeita pitoisuuksia, nimittäin pisteet 3-6 sekä 35-39 (liite 11, vrt. liite 8, liite 9). Tulkinta poikkeaa Hans Myhrmanin tekemästä kartasta (liite 10), joskin myös Myhrmanilla on osa korkeista pitoisuuksista samoissa kohdissa kuin liitteessä 11. Tulkintojen erilaisuus voi johtua joko todellisista näkemuseroista, tai siitä että spot-test -tahrojen valokopioiminen on muuttanut tahrojen värisävyä ja/tai luonnetta. Eroista huolimatta näyttäisi kohonneita pitoisuuksia esiintyvän ainakin löytöpaikkojen III ja IV välissä, sekä löytöpaikka III:n länsiosassa pellolla ja pellon pohjoispuolella.

Hammarsboda tutkimusalueena

Tähänastiset havainnot Hammarsbodan alueelta voidaan liittää myöhäisen kivikauden ja mitä todennäköisimmin pronssikauden asutukseen. Löytöpaikat voidaan peruskartan korkeuskäyrien mukaan jakaa kahteen ryhmään: 25 m:n käyrällä sijaitseviin (liite 12) ja 20 m:n käyrällä sijaitseviin (liite 13). Pelkästään sijaintikorkeuden perusteella ei ole varmaa, että korkeammalla sijaitsevat löytöpaikat I ja V ovat ratkaisevasti muita vanhempia, mutta liitteiden 12 ja 13 kartoja tarkasteltaessa tämä tuntuu luontevalta. Jonkinasteinen rantasidonaisuus lienee aina ollut edullinen ja varsinkin löytöpaikka I:n sijainti muinaisen lahden

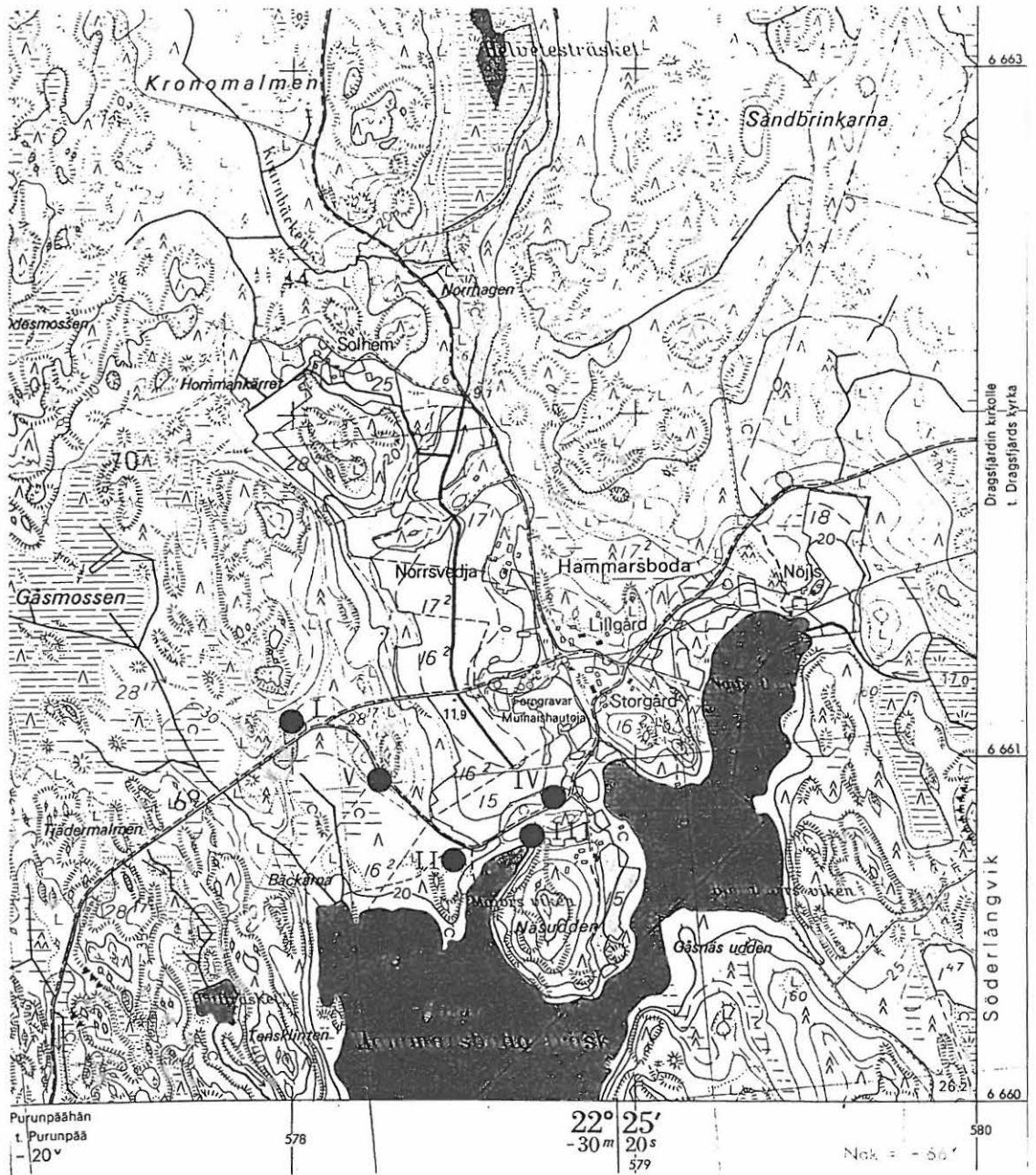
pohjukassa on kivikauden asuinpaikan osalta odotuksen mukainen. Myös saviastia-aineisto asuinpaikoilta I ja II voisi puhua ikäeron puolesta. Asuinpaikalla I saviastianpalat ovat huokoisia, mutta asuinpaikalla II esiintyy lisäksi tiiviitä astianpaloja sekä muutamia pinnaltaan kiillotetuilta vaikuttavia astianpaloja. Mahdollisesti voidaan alemmalla tasolla sijaitsevat löytöpaikat II-IV liittää ns. Kiukaisten kulttuurin ja pronssikauden aikaiseen asutukseen, ja korkeammalla sijaitsevat löytöpaikat I ja V pikemminkin kampakeraamisen kulttuurin loppuvaiheeseen.

Alemmalla tasolla sijaitsevat löytöpaikat II-IV saavat todennäköisesti tulevaisuudessa osakseen enemmän huomiota kuin muut Hammarsbodan löytöpaikoista, sillä pronssikauteen liitettävät asuinpaikat ovat yhä harvinaisia Lounais-Suomessa. Osittain on ilmeisesti kyse siitä, että Kiukaisten kulttuurin asuinpaikoilla on asuttu vielä pronssikaudella, mutta tätä tulkintaa puoltavat selkeät ajoitukset ovat myös harvinaisia. Hammarsbodassa pronssikautisen asutuksen tutkiminen näyttää mahdolliselta, joskin selvät pronssikautiset artefaktit tai luonnontieteelliset ajoitukset vielä puuttuvat. Löytöpaikoilla II-IV näyttää esiintyvän löytöjä 20 m:n korkeuskäyrää alempana, mikä merkinnee kivikauden jälkeistä aikaa, ja toisaalta ns. Morbyn keramiikan puuttuminen sulkee ainakin toistaiseksi pois ajoituksen varhaiseen rautakauteen.

Mikäli Hammarsbodan alueen tarkempiin tutkimuksiin ryhdytään antaa tämä raportti toivottavasti riittävät esitiedot suunnittelua varten. Raporttia kirjoitettaessa ei mahdollista tulevaa tutkimusta ole hahmoteltu. Nykyisiä havaintoja tarkastellessa nousee kuitenkin esiin ainakin kaksi aluetta, joihin voisi suunnata muinaisjäännöskannan selvittämiseen tähtääviä tutkimuksia. Löytöpaikalla II pitäisi tarkemmin perehtyä siellä havaittuihin maanpäällisiin kiveyksiin, ja löytöpaikkojen III ja IV välisellä alueella tulisi selvittää onko paikalla ollut asutusta tai muuta toimintaa mihin fosfaattipitoisuuden vaihtelut voisivat liittyä.

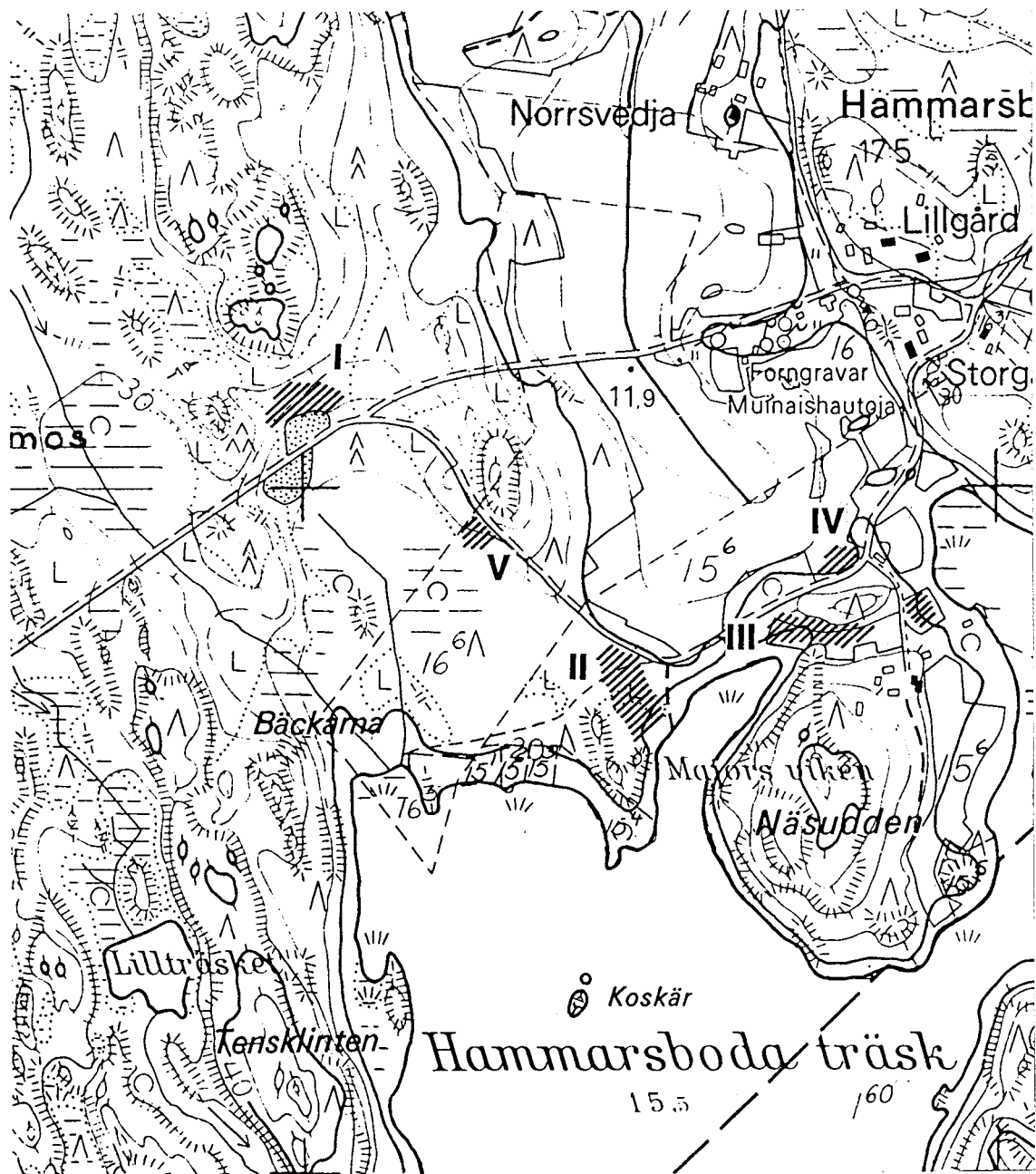
Hammarsbodan merkitystä tutkimusalueena on helppo korostaa asutuksen todennäköisesti liittyessä poikkeuksellisen mielenkiintoiseen periodiin lounaisimman Suomen esihistoriassa. Hammarsbodan tutkimukset antavat kuitenkin mahdollisuuden myös paikallisiin vertailuihin eriaikaisten asutusjälkien välillä, tavoitteena alueellisen kehityksen ymmärtäminen. Hammarsboda edustaa toistaiseksi nuorinta asutusvaihetta alueella, jonka edeltävästä asutuksesta on jo kerätty suhteellisen paljon tietoja. Myöhäismesoliittisesta asutuksesta on havaintoja n. 2 km Hammarsbodasta pohjoiskoilliseen, varhaiskampakeramiikkaa on

löytynyt n. 2 km itään, nuorta Jäkärän ryhmän asuinpaikkaa on tutkittu n. 1,5 km koilliseen ja vasarakirveskulttuurin keramiikkaa on löytynyt n. 2 km itään. Kun tähän yhdistetään Hammarsbodan mahdollisesti myöhäiskampakeraaminen ja myöhäiskivikautinen/pronssikautinen asutusvaihe, voidaan varsin pienellä alueella seurata poikkeuksellisen pitkää esihistoriallista asutuskehitystä.

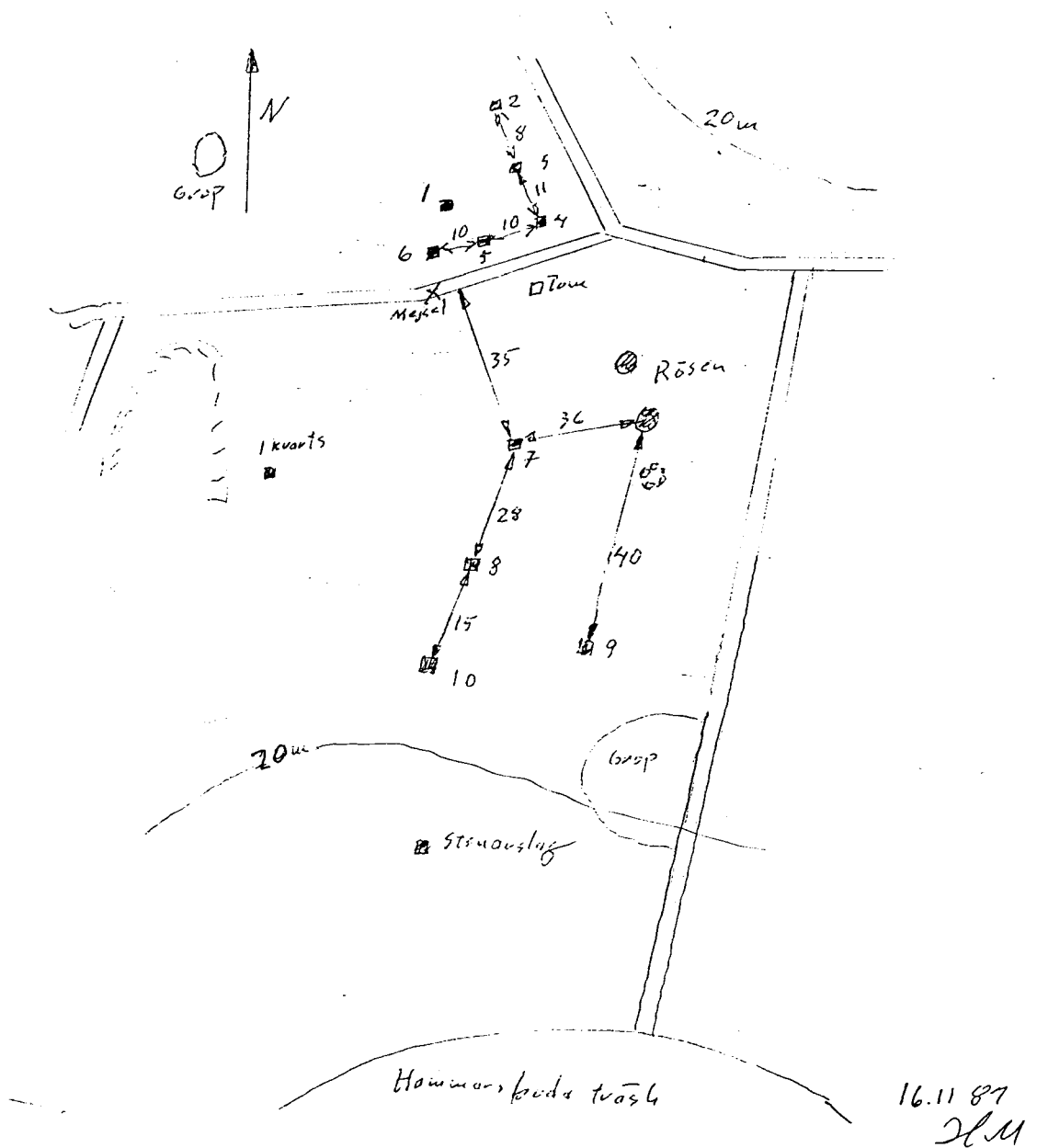
DRAGSFJÄRD, ÖLMOS, HAMMARSBODA

Ote peruskartasta 1034 11

DRAGSFJÄRD, ÖLMOS, HAMMARSBODA

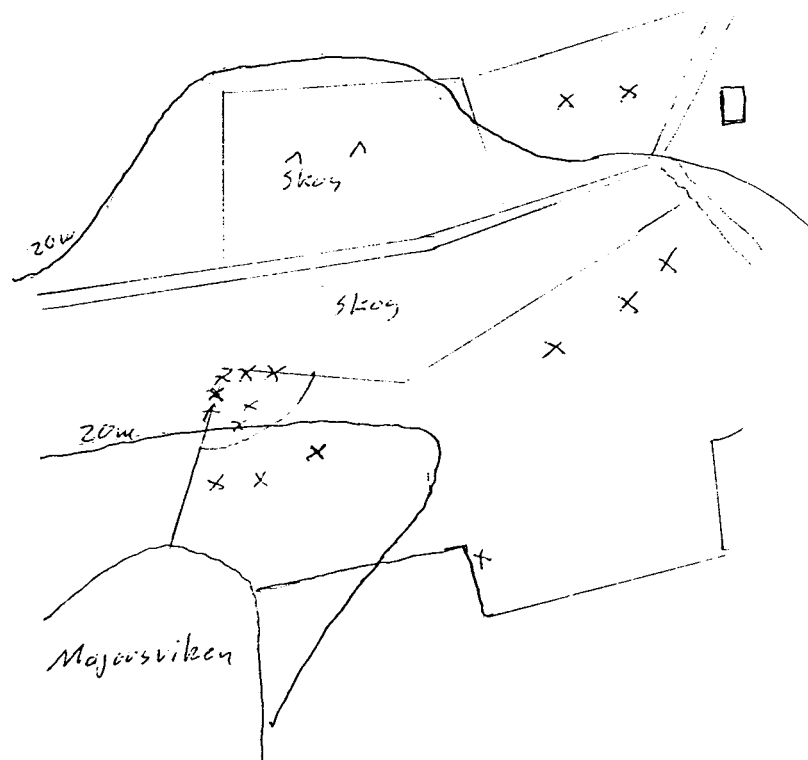
Ote peruskartasta 1034 11 C

DRAGSFJÄRD, ÖLMOS, HAMMARSBODA

Löytöpaikka II

Hans Myhrmanin karttaluonnos

16.11.87
HM

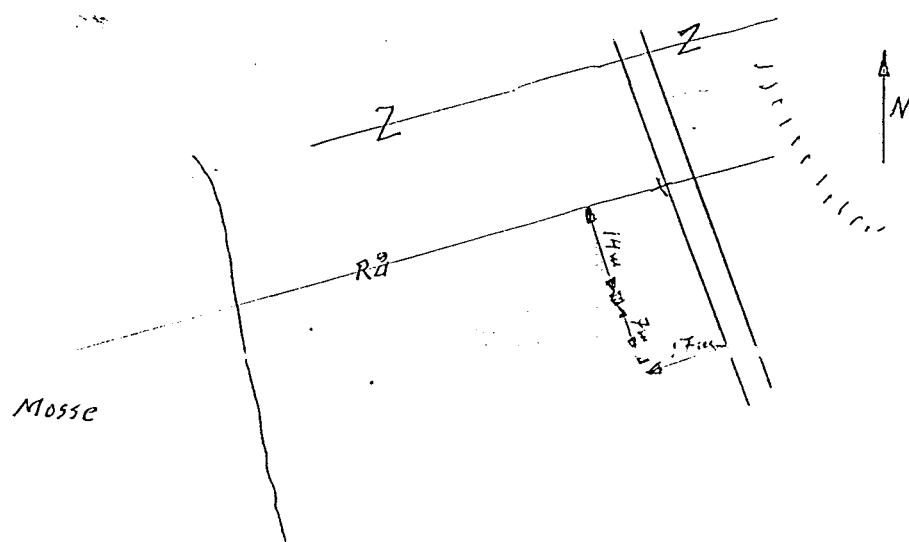
DRAGSFJÄRD, ÖLMOS, HAMMARSBODA

Löytöpaikat III ja IV

Hans Myhrmanin karttaluonnos

Dalsbruk 29.3.90

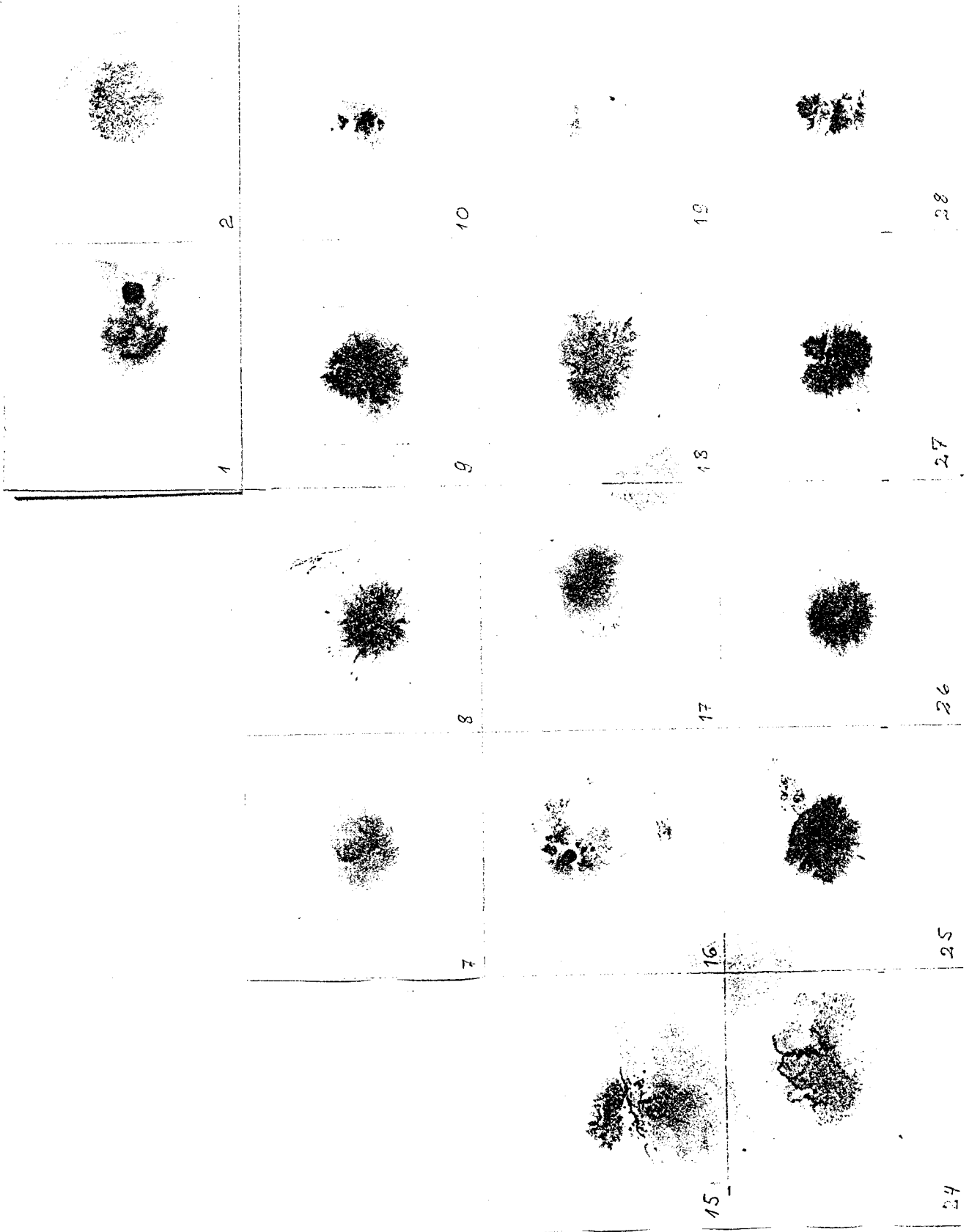
Hans Myhrman
Hans Myhrman

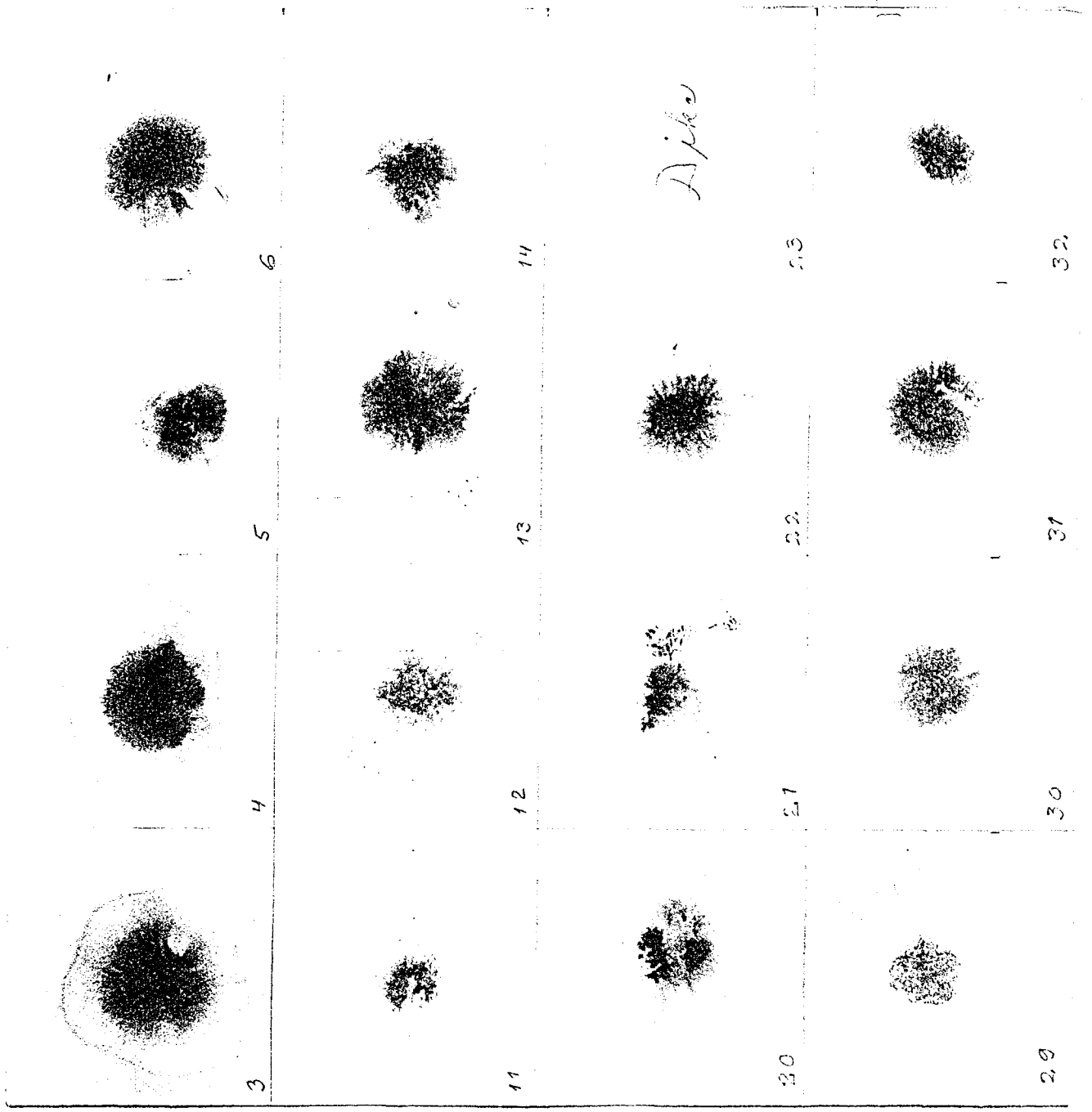
DRAGSFJÄRD, ÖLMOS, HAMMARSBODA

Löytöpaikka V

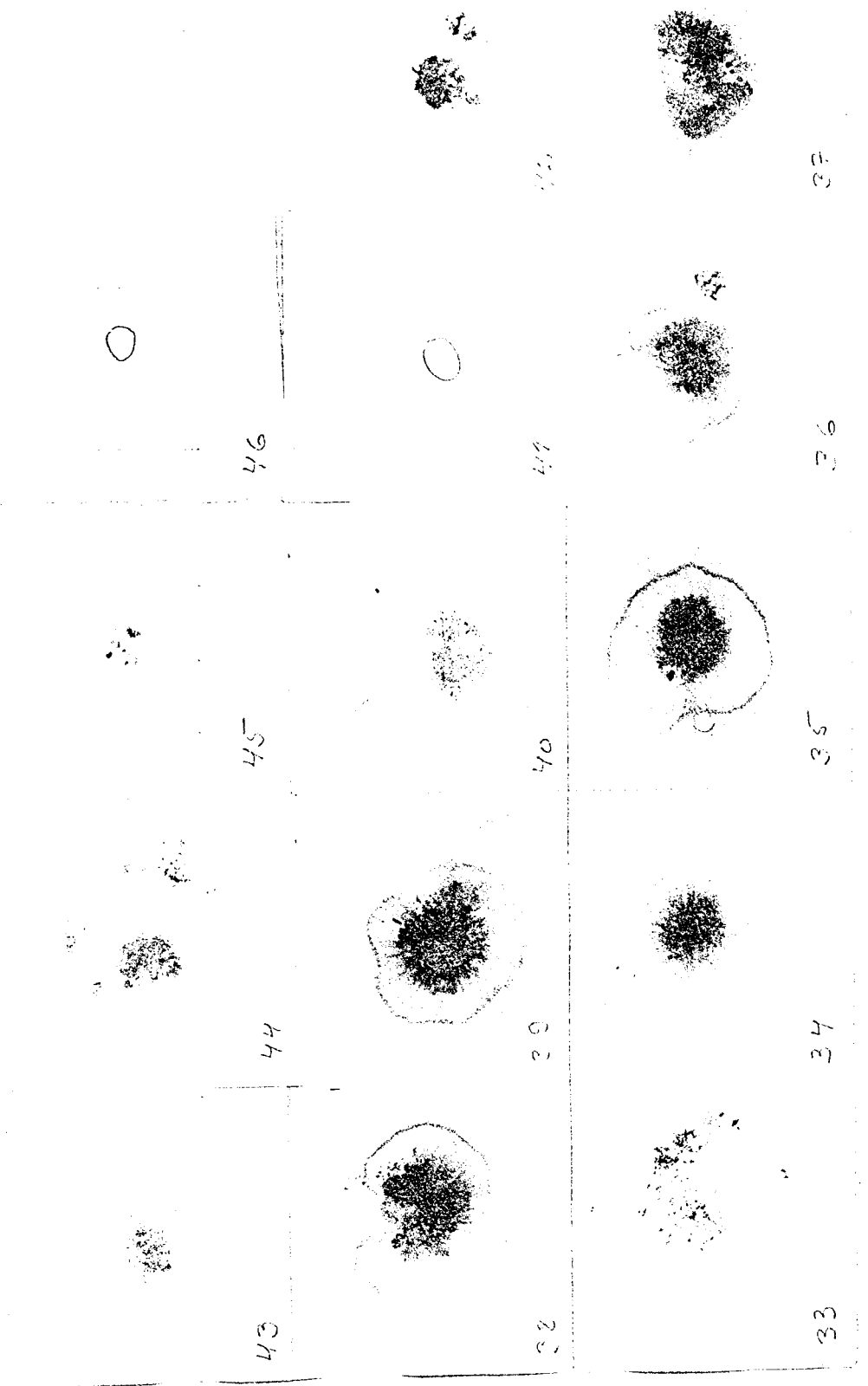
Hans Myhrmanin karttaluonnos

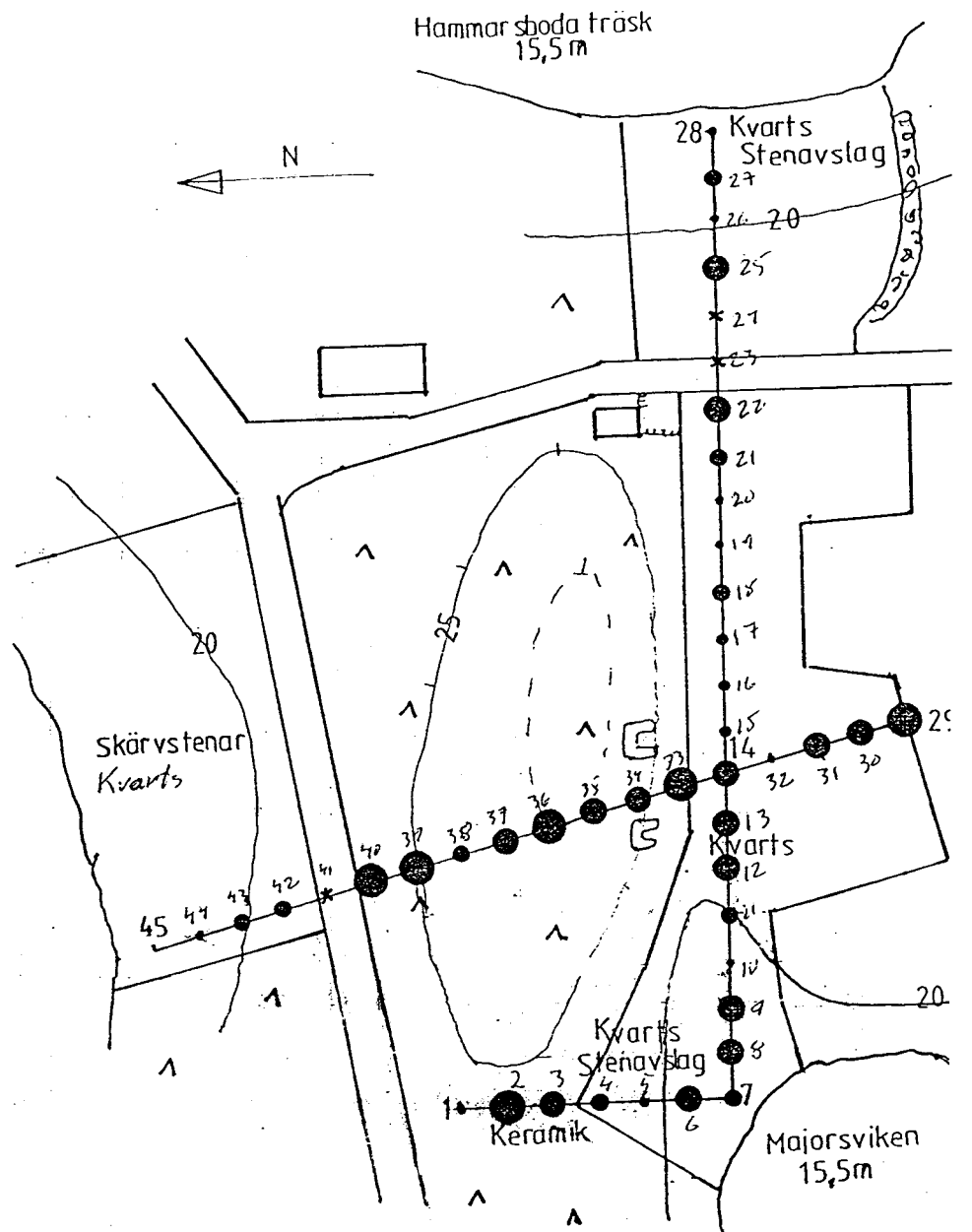
Åke Qvarfordt 1990

Åke Qwarfordt 1990

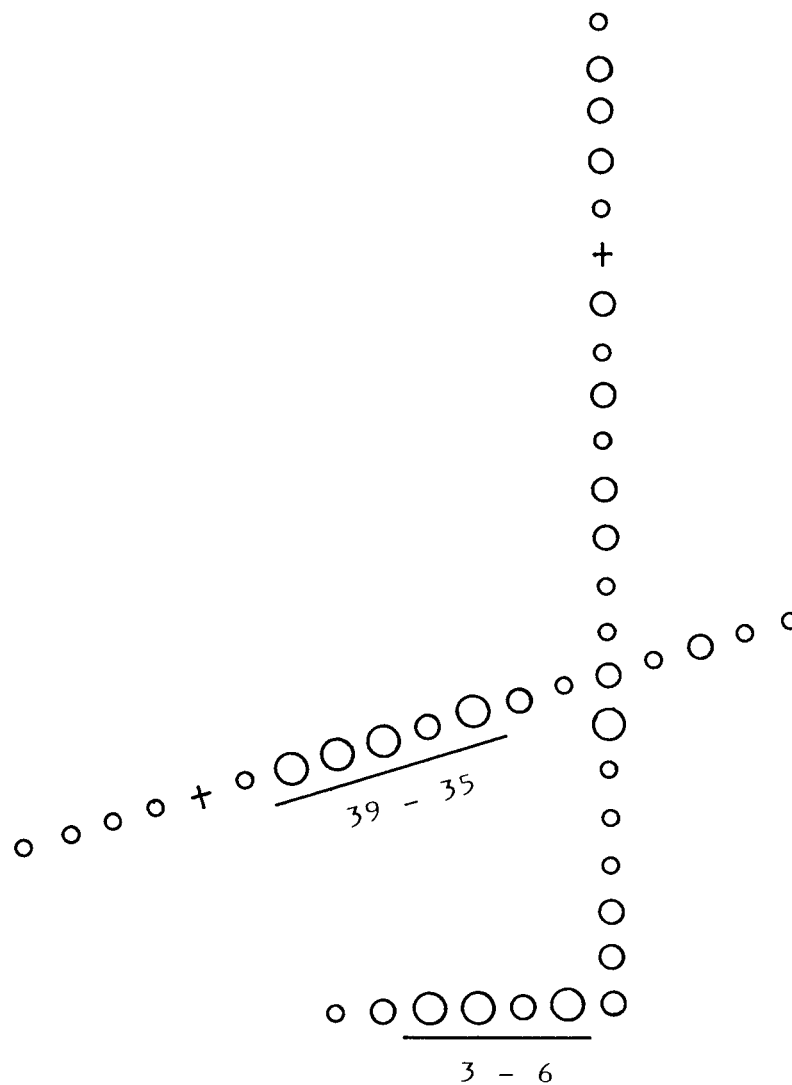
Åke Qvarfordt 1990

DRAGSFJÄRD, ÖLMÖS, HAMMARSBODA

Fosfaattikartoitus

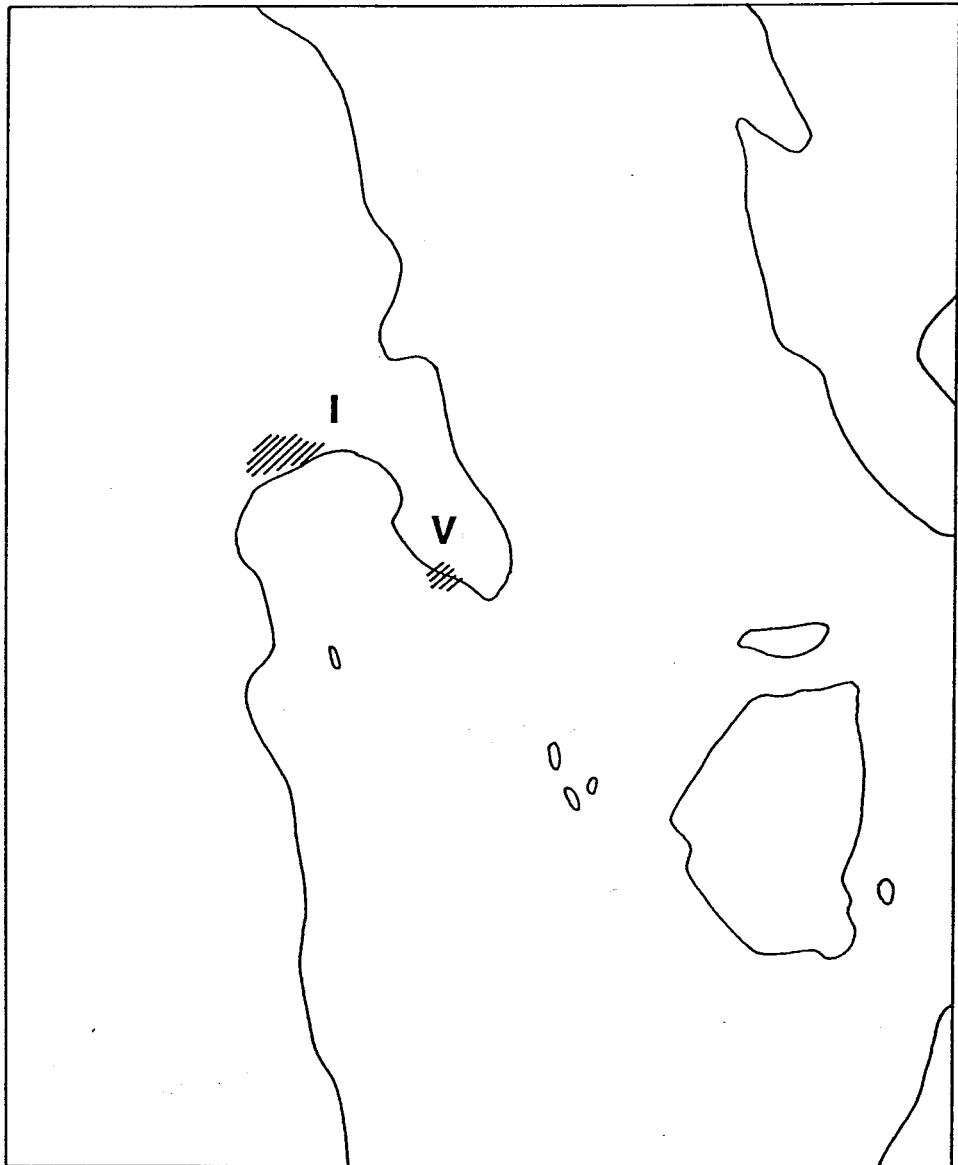
Hans Myhrmanin karttaluonnos

DRAGSFJÄRD, ÖLMOS, HAMMARSBODA

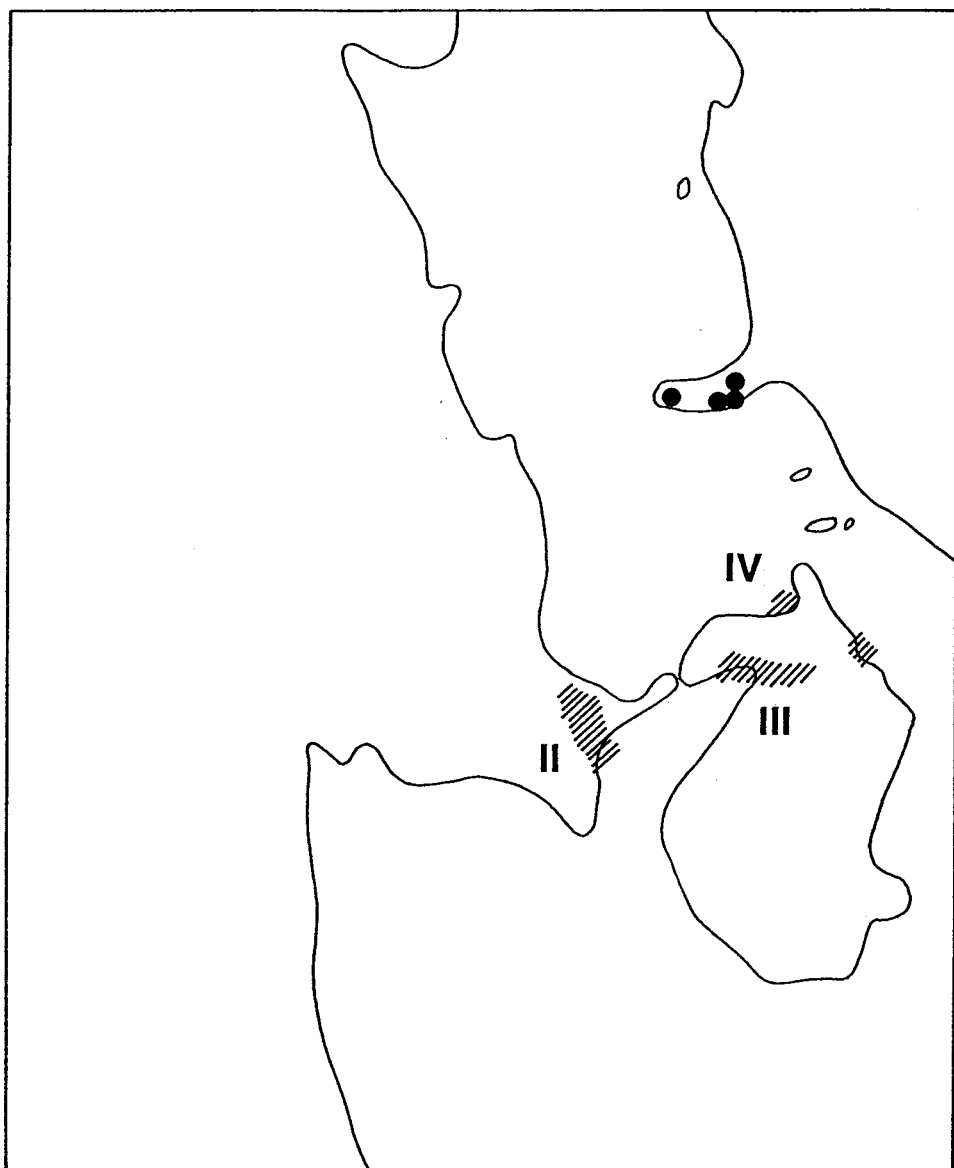
Fosfaattikartoitus

Analyysituloksen uudelleen tulkinta

DRAGSFJÄRD, ÖLMOS, HAMMARSBODA

Asuinpaikat 25 m:n korkeuskäyrällä

DRAGSFJÄRD, ÖLMOS, HAMMARSBODA

Asuinpaikat 20 m:n korkeuskäyrällä